

Nr 227.

Av herr **Lindhagen**, om främjandet av världsspråket och övervägande att såsom världsspråk antaga esperanto m. m.

Liksom droppen urholkar klippan måste våra hjärtans hårdhet oavsläppligen upptinas genom påminnelser. Det måste därför upprepas, hurusom politikens aktuella frågor just nu äro: människornas avvärjning, nationalitetsbefrielsen i alla världsdelar, jordens befolkningsfråga, rasernas likställighet, världsspråket och individernas karaktärsdaning.

Påminnelse om världsspråket.

Må vi betrakta var sak för sig och nu återkomma till världsspråket. Genom oavsläppliga påminnelser skall den slutligen tränga in i medvetandena. Folkens sunda instinkt och självbevarelsedrift komma att segra över oförståelserna på höjderna. De flesta, som gripas av medlidande med folkens ofärd genom språkförbistring och samt tillika vilja uträtta något för undanröjande av detta fundamentala missförhållande, förstå mycket snart,

att ett världsspråk är den enda lösningen,

att ett nationalspråk ej kan ifrågakomma,

att man någon gång måste bestämma sig för ett visst världsspråk,

att man då givetvis måste utvälja det, som uppfyller rimliga fordringar och vunnit den ojämförligt största utbredningen, och

att sistnämnda val bör falla på esperanto, som ostridigt är en genialisk skapelse och under fyra decennier utvecklats till ett bildbart, levande, i alla länder talat världsspråk.

Ido, som också bygger på esperantos grundvalar, har endast fått en ringa framfärd uti praktiken och synes nu även övergivas av ledande anhängare av detsamma. Åtskilliga uppfinnare av andra system givas, men dessa system utgöra allenast projekt utan någon avsevärd klientel. Man måste som sagt någon gång bestämma sig; därför har även jag i mina framställningar på sista tiden ej stannat vid tidigare yrkanden om uttalande för ett världsspråk och internationell överenskommelse om språkvalet. Jag menar numera, att då intet initiativ i nämnda syften kan väntas ovanifrån, måste i våra förslag även komma förord för ett visst språk, som är gott och har vind i seglen.

Genom påminnelser från olika håll om världsspråket har sedan förra riksdagen vunnits en del framsteg. Frågan har sålunda bland annat i vårt land ansetts så pass förnämlig, att den inbjudits till en radiodiskussion av den organisation, som fått statens privilegium på dylik upplysningsverksamhet. Därmed har saken också fått betyget att icke vara någon partipolitisk fråga. Var och en är tillåtet att tänka fritt och förståndigt om denna angelägenhet.

Radio-diskussionen den 11 september 1927.

Denna radiodiskussion ägde rum den 11 september 1927 från centralen i Stockholm. Till densamma hade av vederbörande inbjudits: lektor Nils Gösta Bergman, fil. doktor och lärare i modersmålet och tyska vid Sundsvalls allmänna läroverk; rektorn vid Beskowska skolan i Stockholm Samuel Janson, fil. licentiat och lärare i engelska och franska, tidigare även i tyska; borgmästaren Carl Lindhagen, och professorn i engelska vid Uppsala universitet Robert Eugen Zachrisson. Denna diskussion tillgick på det sättet, att de fyra talarna fingo efter en bestämd ordning hålla var sitt huvudanförande. Dessa senare skulle på förhand insändas skriftligen avfattade, varefter kopior översändes till övriga talare. Alla talarna ägde sedan att vid diskussionen avgiva var sin replik till vad i de övrigas huvudanföranden yttrats. Tidsbegränsning var också bestämd.

Diskussionen väckte, efter vad som försports, stort intresse bland radiolyssnarna i landet samt anses ha givit världsspråkssaken i vårt land ett gott handtag. Den förtjänar således att i tryck bevaras, och det synes mig lämpligt att den återgives såsom motivering till årets riksdagsmotion i världsspråksfrågan. Talarna yttrade sig under ledning av en ordförande på nedannämnda sätt i följande ordning.

Borgmästaren Lindhagen:

»Det finnes en fråga, som är född med segerhuva. Behovet av dess lösning är lika klar som solens ljus. Verkningarna måste bli lika omskapande som boktryckerikonstens uppfinning. Denna fråga är världsspråksfrågan.

Alltid skall i mitt minne livligt bevaras en episod från den internationella socialdemokratiska kongressen i Köpenhamn år 1910. Mer än tusen ombud från de flesta länder voro församlade. De tre privilegierade språkfamiljerna, tyskan, franskan och engelskan, dominerade fullständigt. De tyska, franska och engelska deltagarna voro jämte ombud från andra främmande nationaliteter placerade nere i den stora salen. Varje anförande på ettdera språket tolkades till de båda andra, men också endast till dessa. På läktaren sutto de talrika skandinaverna. De voro till största delen oförmögna att följa med överläggningarna och än mer att göra sina betydande erfarenheter gällande. Vid själva avslutningen inträffade emellertid något. Bland tacksägelseorna till de danska värdarna framfördes utom ordningen genom Hjalmar Branting svenskarnas och norrmännens erkänsla på svenska. Skandinaverna, som för första gången kände sig hemma, reste sig ofrivilligt och applåderade oavlatligt, våldsamt. När mast som ett uttryck, föreföll det, för ett inre behov att giva tillkänna sin existens. För första gången blev det alldeles tyst bland de bullrande skarorna nere i salen, dödstystnad uppstod där nere. Man blickade förundrad och andäktig på samma gång mot de stormande läktarna. Språkfamiljernas överklass hade upptäckt underklassen däruppe, ett nytt folk.

Genom denna tilldragelse slog världsspråksfrågan såsom en blixtned i mitt medvetande. Det gäller ju ingenting mindre än folkens befrielse ur trälldomen under språkgränsernas uråldriga ofärd.

Detta ok har man ännu icke förstått att lindra annat än genom ett nytt för-

tryck, ett av de olidligaste som finnes. Nämligen de tre privilegierade språkens, franskans, engelskans och tyskans förtryck över alla andra språkfamiljer, stora såväl som små.

I vår mellanfolkliga tid bör väl framför allt denna oerhörda spärrfästning mot folkförbrödringen falla. Att det ej redan skett beror främst därpå, att detta övervälde fortfarande tillbedjes slaviskt av de undertryckta folken själva. Det borde ej behöva erinras om det ofantliga arbete, de ruinerande omkostnader, de magra resultat, den oförtjänta oförmåga att göra sig gällande, som en sådan världsordning pålägger de förtryckta staterna och deras medborgare.

Det är här icke fråga om modersmålens avskaffande utan borttagande av språkgränserna genom att vid sidan av nationalspråken ställa ett av alla inlärt världsspråk. Därigenom kunna andarna omsider förbrödras. Språkgränsernas hets till ekonomiska, militära och andliga fejder försvinner. De olika nationerna, små likaväl som stora, kunna göra sitt inflytande behörigen gällande. Individernas möjligheter vidgas ofantligt. Deras utkomstmöjligheter ökas, deras synkrets vidgas, deras självkänsla stärkes och klasskillnaderna hävas på en viktig punkt. De internationella förhandlingarna bliva icke ett privilegium för tre nationer eller gynnade individer. Tillträdet står öppet för alla på samma gång förhandlingarna bliva överkomliga, fruktbarare och tidsbesparande. Demokratierna i de olika länderna kunna på ett normalt sätt finna varandra. Vetenskapen, tekniken och handeln behöva av samma orsaker världsspråket. Alla behöva det.

Skolorna kunna äntligen lättas från en börda. Den mångspråkiga undervisningen kan till gagn för annan förbisedd kultur nedbringas till rimliga proportioner. Då kanske även kan tagas behörig hänsyn till andra språk än de tre europeiska, som under skydd av ett obehörigt privilegium tillvälla sig ensamma den oriktiga benämningen kulturspråk.

Frågan blir då först, om till världsspråk skall väljas ett gammalt nationalspråk eller ett nybildat världsspråk. De förra språken, även kallade de levande, bliva konstgjorda språk för alla, som ej ha dem till modersmål. De äro ytterligt svårlärda och kunna aldrig bliva för menige man någon levande tillhörighet. Engelska grammatiken är lättast, men språket har eljest sina stora svårigheter. Det kan även kallas för ett barbariskt språk, då knappast ett ord uttalas såsom det skrives. Ett nationalspråks upphöjande till världsspråk är dessutom en politisk omöjlighet. Andra nationer, särskilt de större, underkasta sig icke ett sådant herravälde, som detta gynnande av en viss nations språk skulle medföra över de andra nationerna. Detta börjar alltmer begripas även i inflytelserika kretsar.

Doktor Zamenhoff har genom sin ostridigt geniala skapelse esperanto skänkt världen vad den behöver. Det är ett enkelt, logiskt och lättlärt språk. Engelska vetenskapssamfundets hjälpspråkskommitté yttrade 1923: 'I bästa fall tager det tjugo gånger så lång tid att lära engelska ofullständigt, som att behärska esperanto grundligt. Varför begära, att för vår bekvämlighet större delen av människosläktet skulle studera tjugo gånger längre tid endast för att lyckas

komma i förbindelse med sina medmänniskor mindre fullkomligt'. Folkförbundets generalsekretariat avslutade en omfattande utredning 1922 med följande påstående: 'Det kan fastslås som en absolut sanning, att esperanto är åtta eller tio gånger lättare än varje annat främmande språk och att det är möjligt att lära sig tala detsamma utan att lämna sitt eget land.'

Experiment mångenstädes i skolor ådagalägga, att språket tilltalar barnen. De finna det överkomligt och intressera sig högeligen för korrespondenser på språket med skolbarn i andra länder. Genom sin logiska byggnad lär det också visat sig ägnat att läggas till grund för språkundervisning och underlätta studiet av nationalspråk.

Esperanto är också ett levande språk, som talas i alla länder och utvecklats efter behovet. Folkförbundets generalsekretariat skrev i sin nämnda utredning: 'Esperantos överflödande bruk i skrift och tal sedan 35 år tillbaka har givit det karaktären av ett levande och böjligt språk, som redan är utvecklat och mäktigt av ytterligare framsteg.'

Genom rundradions utsträckande utöver landgränserna ha folken fått en ny längtan efter språkbefrielsen. Man vill förstå vad som talas från de främmande länderna. Men den stora massan abonnenter kan det icke och skall aldrig kunna det, förrän världsspråket kommit med sin nya värld.

Motståndet kommer från samhällenas konservativa överbyggnader. Särskilt belysande är, att personer, som mer eller mindre lärt sig något franska, engelska eller tyska, ofta äro de obevekligaste motståndarna och detta oberoende av partiställning.

Ingenstädes mötes en sådan obekantskap i världsspråksfrågan och obenägenhet att intränga i den som hos styrelser och de övriga höjderna. Detta avslöjar, hurusom medkänslan med mänskligheten — den enda förlösande kraften — även i detta fall väsentligen saknas. När man erkänner det nuvarande tillståndets oefterrättlighet, faller man tillbaka på något av sina i vaggan eller efteråt inlärdas nationalspråk men aktar sig instinktivt från att föreslå den irrationella och omöjliga uppgiften att förordas internationell överenskommelse om något privilegierat nationalspråks inlärande i alla världens skolor. Man hänvisar, att 'utvecklingen' får sörja för saken, förmodligen i årtusendenas längd.

De flesta inflytelserika personer förstå ej ens, att världsspråket måste vara *ett*. Till och med Lenin svarade mig 1918, då jag uppfordrade honom att verka för ett världsspråk: 'Varför skall det vara ett världsspråk, vi ha ju redan tre världsspråk, och ryskan blir det fjärde.' Vid interparlamentariska unionens kongress 1925 yrkade de amerikanska spanjorerna, att spanskan skulle bli unionens fjärde kongressspråk. En japan invände då, att i en sådan händelse även japaniskan borde bli kongressspråk, o. s. v. Vi kunna tillägga, att med lika rätt böra alla språk vara kongressspråk.

Intressant är experimentet att vädja till parlamentarikerna. Detta har ända sedan 1911 av mig försökts i den övertygelsen, att konsten att rätt styra staterna, och numera även världen, måste åtminstone i någon mån inläras och utövas även på de platser, där denna styrelse äger rum. Interparlamentariska ledande kret-

sar ha befunnits vara oemottagliga för saken. Svenska riksdagens första kammars majoritet har två gånger begärt svenska regeringens initiativ, men märkligt nog har andra kammarens majoritet förkastat detta förslag. Det segrande motståndet därstädes liksom sedan fjolåret även i första kammaren fördes an av socialdemokratiska intellektualister och konservativa i strid mot en del socialdemokratiska, frisinnade och konservativa menige.

Man framför nu i Sverige till och med den parollen, att folkets djupa led och särskilt arbetareklassen bör i folkskolan och under sin fritid studera ett av de tre privilegierade språken för att kunna tillägna sig deras litteratur på originalspråket. Därigenom skulle de, säger man, 'kunna följa andra folks liv och tillgodogöra sig deras kulturella skatter'. Sällan har väl räcktts ett folk väldigare stenar istället för bröd. Medelklassen och icke ens överklassen i stort sett kan genom kunskaper i tyska, franska eller engelska följa något av dessa folks liv och tillgodogöra sig deras kulturella skatter. Detta är endast ett fåtal privilegierade människor förbehållet. Allra minst kunna de på denna ensidiga, högst tresidiga väg intränga i de hundratals övriga folkens liv och andliga skatter, vilka väl också äro verkligheter. Förhållandet är, att alla klasser i Sverige bibringas kännedom om andra folks liv och kultur genom svenska läroböcker, svenska tidningar och svenska översättningar. Enahanda är säkerligen förhållandet i alla andra länder.

Stora framsteg ha sina rötter i folkens självbevarelsedrift. Världsspråksrörelsen är en folkrörelse, som tar allt vidsträcktare utbredning.

Det är av intresse, att förståelsen för världsspråksrörelsen synes vara kraftigast i Europa inom just England, Frankrike och Tyskland. Till och med deras officiella värld uppmuntrar mången gång esperanto — kanske därför, att de alla tre sträva efter världsherraväldet. Engelska vetenskapssamfundet förordar det. Engelska fackföreningarnas kongress 1925 uttalade sig för esperanto som världsspråk. Detta gjorde ock transportarbetarnas federation, omfattande två miljoner medlemmar, på sin kongress 1924. Folkförbundets generalsekretariat har uttalat sig i samma riktning liksom ock en myckenhet handelskammare i världen med handelskammaren i Paris i spetsen. Detta blott exempel bland otaliga andra.

Ett hinder har varit oenigheten mellan anhängarna av Zamenhoffs skapelse. Striderna mellan esperanto och reformesperanto eller ido få ej slå ned mänsklighetens berättigade krav. Vi neutrala i denna språkstrid måste konstatera, att esperanto har trängt in på ett överväldigande sätt i det praktiska livet. Det finnes ingen annan utväg än att gå fram för esperanto såsom beprövat och mest ägnat att samla en världsupinion. Företrädarna för båda språkgrupperna äro eniga om att världsspråkstanken kräver medverkan av staternas officiella målsmän. När den tiden kommer, kan hänsyn tagas till de förbättringar i språkets detaljer, som må påkallas.

Man söker ofta trösta obekantskapen i ämnet med att världsspråket endast avser att vara ett internationellt 'hjälpsspråk'. Esperanto rör sig dock i tal och skrift på alla områden lika suveränt som varje annat levande språk, och littera-

turens mästerverk översättas till det lika väl och lätt som till andra språk. Vid esperantokongressen i Danzig och Warschau 1927 fick jag ett levande intryck av att esperanto var allt annat än bara ett hjälpspråk.

Det antydes ibland, att Asien ej kan vara tillfreds med ett språk sammanfattat av europeiska språkrötter. Det är ej omöjligt, att genom sådan propaganda nya hinder och oändliga uppskov skola kunna åstadkommas. Må då såsom en förberedelse Europa och dess dotterländer taga sitt världsspråk och Asien och Afrika sitt. Vi kunna lära varandras. Efterkommande må vara förbehållet att skapa den slutliga enheten. Tillsvidare sluter emellertid Asien alltmer upp kring esperanto, en folklig ättling av den forna lärda världens världsspråk, latinet.

Befrielsen kommer till sist kanske från Asien. Denna världsdel börjar alltmer protestera även mot den europeiska språkhegemonien. Till och med de japanska universiteten ha utbytt sina rapporter på franska, engelska och tyska mot rapporter på esperanto. Vid 1927 års esperantokongress i Danzig framförde den japanska delegationens talesman, en universitetsprofessor, den hälsningen, att europeiska språken voro en outhärdlig börda för Asien. När esperanto blir fullt infört i Japan, då först börjar, sade han, Japans internationella liv.

Javäl! När ett för människan i gemen överkomligt och politiskt neutralt språk blir genom internationell överenskommelse antaget till världsspråk, som inläres i alla världens skolor, då först börjar det dagas för ett verkligt internationellt liv. Denna produktiva revolution, fredens främsta betingelse, kan genomföras under högst en generation. Nu kunna folken med profeten Esaias utropa: 'Trälar råda över oss, ingen finnes, som rycker oss ur deras hand.' Må därför vår lösen bliva: 'Förtryckta språk i alla länder, förenen Eder!'

Professor Zachrisson:

»Behovet av ett världsspråk eller, som det riktigare borde heta, ett internationellt hjälpspråk, eller ett världshjälpspråk, avsett att användas vid sidan av de olika nationella språken, är starkare än någonsin i våra dagar, då resor i utlandet ej längre äro ett besvär utan ett kärt och omtyckt nöje, då internationella sammanträden nästan höra till ordningen för dagen och då man alltmer kommit till insikt om att de olika folken ej minst i handelshänseende, d. v. s. när det gäller livets uppehälle och nödtorft, äro i ständigt ömsesidigt beroende av varandra. Vad som i hög grad bidrager att skilja nationerna åt är bristen på förståelse, en brist som lätt nog kan ge upphov till misstankar, fruktan, hat och krigiska förväxlingar. Denna farliga okunnighet skulle i ej ringa grad kunna skingras, om medborgare av olika nationer vore i stånd att fritt utbyta tankar med varandra. Den mer än hundraåriga freden mellan England och Förenta staterna och mellan de skandinaviska länderna är ett tydligt vittnesbörd härom. Att känna varandra är liktydigt med att förstå varandra. Ett världsspråk har även en viktig social mission att fylla. Den bärande tanken i hela det sociala reformarbetet är att i största möjliga utsträckning bereda lika utvecklingsmöjligheter för alla. För tusenden och åter tusenden av svenska medborgare skulle kännedom om ett världsspråk betyda möj-

lighet att träda i kulturell eller kommersiell förbindelse med främmande folk, giva utsikter till nya förvärvskällor och bättre anställningar samt även bidraga att utplåna klasskillnaden mellan de olika samhällslagren.

Hur skall man finna vägen till detta Eldorado? Av de olika förslag, som framstälts, torde endast ett vara livsdugligt och praktiskt genomförbart. Det bästa internationella språket är det som erbjuder den största lätthet för det största antalet människor. Med utgångspunkt från denna av esperantisterna själva med förkärlek citerade lärosats borde uppgiften för världsspråksivrarna närmast bli att söka stärka och befästa den ställning engelskan redan intager som ett i så gott som hela världen känt och gängse språk. Vi stå här inför ett fullbordat historiskt faktum, som ej står till att ändra. I närvarande stund är engelskan moderspråk för mer än 150 miljoner människor och administrativt språk för 500 miljoner, d. v. s. en tredjedel av hela världens befolkning. Redan nu är engelskan i stort sett det internationella språket bland sjömän samt på handelns och turistväsendets område. Med engelska reder man sig snart sagt i alla delar av världen, kanske med undantag av Östeuropa och Mindre Asien. Dock som professor Carnoy har framhållit i den nedan omtalade enquêten, bliva de insteg England vunnit i den nära Östern en avgörande faktor i språkfrågan, och i den muhammedanska världen torde italienska och franska komma efter hand att ersättas med engelska. I randstaterna i Östeuropa vinner engelskan allt mera terräng.

På grund av sin enkla formbyggnad och sitt ordförråd, som populärt sett är en blandning av tyska och franska, uppfyller engelskan också ett av de viktigaste kraven på ett internationellt språk.

Vad som hindrar världsspråksivrarna från att upptaga engelskan på sitt program är den förutfattade meningen, att endast ett konstspråk, d. v. s. esperanto eller ido, duger till världshjälpspråk. Att giva engelskan en sådan ställning vore enligt esperantisterna att orättvist gynna England och Förenta staterna på andra länders bekostnad. Utan att som professor Ripman direkt vilja påstå, att esperantisterna uppfunnit detta argument för att utestänga en farlig konkurrent, måste jag dock som min mening uttala, att dessa farhågor äro betydligt överdrivna. En allmän kännedom om engelskan skulle rent kommersiellt sett innebära ökade handelsmöjligheter ej endast för England och Amerika utan även för övriga länder, ej minst de smärre. Under vistelser i Tyskland och Frankrike har jag ofta talat franska med ryssar, men jag hade ingen aning om att jag på så sätt stärkte Frankrikes grepp över världen och försvagade de övriga ländernas. Är det i själva verket sannolikt, att Englands makt rent materiellt skulle ökas och t. ex. Tysklands och Frankrikes försvagas därigenom, att en svensk och en holländare, en tysk och en italienare eller låt oss säga två kinesiska diplomater konversera varandra på engelska språket?

Den andra huvudinvändningen är att alla levande språk, även engelskan, äro mycket svårare att lära än ett konstspråk. Mången framstående språkman, t. ex. professor Leskien, delar ej denna åsikt. Min egen erfarenhet är att flitiga lärjungar på 15 å 17 år med föregående kunskaper i tyska och franska kunna

reda sig något så när med engelska efter två års rationellt bedriven skolundervisning med tre veckotimmar. För den som endast har folkskoleunderbyggnad, blir inlärandet av vare sig engelska eller esperanto avsevärt försvårat. Dock är kännedomen om engelska, särskilt via Amerika, bland vårt folks breda lager ej obetydlig. Det finnes hela socknar i Sverige, där lantbefolkningen talar engelska.

Det svåraste hindret för engelskan att bli universalspråk är den föräldrade och oregelbundna stavningen. Man har emellertid uppfunnit och i engelska folkskolor avprovat ett förenklat och fullt fonetiskt stavsätt, s. k. *Sinystified spelling*, vars inlärande endast tar några få dagar i anspråk. Det har föreslagits, att denna nystavning skulle komma till användning för engelskan som världshjälpsspråk, och till denna tanke ha anslutit sig sådana engelska kulturpersonligheter som Sir William Ramsay, professor Gilbert Murray och författaren H. G. Wells m. fl.

Jag kommer nu till pudelns kärna. Kan den engelska världsspråkstanken förverkligas? Så vitt jag kan döma, är detta ej omöjligt. I de flesta civiliserade länder är engelskan redan nu ett av alla läst ämne i de högre läroverken. Blevde detta förhållandet även i folkskolorna, vore hela frågan löst. Vad vårt eget land beträffar, borde engelskan läsas som frivilligt ämne i folkskolans femte och sjätte klass. En dylik läsordning tillämpas redan i Holland och i viss utsträckning i Danmark, Norge och Belgien. Nästa steg vore att göra engelskan till obligatoriskt ämne i våra folkskolors fortsättningsklasser. Studiecirkelar i engelska med vuxna elever äro enligt min erfarenhet ej effektiva. Om flertalet mindre nationer ena sig om engelskan, som gemensamt meddelemedel, torde Frankrike och Tyskland med all sannolikhet komma att följa deras exempel för att ej komma i sämre läge på världsmarknaden, och så skulle världsspråkstanken på några få decennier kunna vara på väg mot sitt förverkligande.

Å andra sidan visar erfarenheten, att konstspråken ej ha någon utsikt att slå igenom.

För omkring 40 år sedan räknade volapyk omkring $2\frac{1}{2}$ miljoner kännare, vänner och gynnare (Brugman), år 1922 beräknades det, att omkring 800,000 personer erhållit undervisning i esperanto (denna siffra är ej exakt, den skall egentligen vara mycket mindre), vars existens nu hotas av ido. Volapyk, esperanto och ido äro alla ofullkomliga konstprodukter. Man har avvikit från naturens egen väg i fråga om språklig meddelelse, och den nödvändiga följden har blivit ett misslyckande.

Berömda språkforskare, som Brugman, Leskien, Meyer och Thomsen, ha i detalj uppvisat, att esperanto är otillfredsställande ej minst i fråga om ljudbeståndet. Ordförrådet är något så när lätt att lära endast för den som kan latin eller romanska språk.

Den allmänna opinionen avspeglar sig tydligt i den enquête i världsspråksfrågan, som hösten 1919 från svenskt håll riktades till språkmän, fredsföreningar, handelsorganisationer o. s. v. i andra länder, där intet av de tre stora

kulturspråken talas. Av 50 svar, som inkommit från 20 olika länder, förordas i ej mindre än 32 engelskan som världshjälpsspråk. Bland de svenska anhängarna av engelskan märktes ärkebiskop Söderblom samt professorerna Flensburg och Benedicks. För esperanto uttalade sig en (säger 1) av de röstande.

Det allra svåraste hindret för esperanto att bli världshjälpsspråk är kanske ej av teoretisk utan av praktisk art. Handen på hjärtat herrar esperantister! Jag vet att det ej mångenstädes i Israel finnes en sådan tro som hos Eder. Men tron I verkligen, att England och Förenta staterna för att ej tala om Canada, Australien, Nya Zeeland, Sydafrika, Indien och Egypten, tron I verkligen, att regeringarna i alla dessa länder skola påbjuda allmän skolundervisning i ett konstspråk, så länge engelskan talas och förstås över så gott som hela världen? Och så länge England och Amerika ej tagit ett dylikt steg, vore det klokt och ändamålsenligt för någon annan nation, stor eller liten, att göra det? Hur Ni än se saken, blir engelskan till synes den enda möjligheten att förverkliga tanken på ett för alla gemensamt världshjälpsspråk.»

Rektor Jansson:

»Språkproblemet är redan löst med hjälp av telefonen, om man skall tro Albert Thomas från Internationella arbetsbyrån i Genève. Kongressdeltagarna stå i förbindelse med tolkar, som omedelbart och samtidigt översätta talarnas ord till de tungomål, som behövas, 30—40 stycken. Alla förstå då lika bra och kunna göra sina inlägg i kongressarbetet lika bra. Ingen tillbakasatt, alla lika medverkande, så framt tolkarna översätta lika rätt. Ingen behöver lära sig något främmande språk. Det enda, som behövs, är tillräckligt många och stora kongresslokaler med dylik telefoninstallation.

Egendomligt nog har detta arrangemang inte överallt väckt den beundran, man skulle kunna vänta. Någon föreslår, att kongresserna upphöra, delegationerna upphöra med sina lustresor och få inläggen tryckta, ta ställning till problemen i lugn och ro, fatta beslut genom skriftlig omröstning. Det går långsammare men säkrare och ofantligt mycket lugnare. En annan referent, som funnit, att tolkarna störa både varandra och den förstående allmänheten, föreslår, att delegationerna stängas in i olika rum, där en tolk med telefonförbindelse till talaren (denne skulle ju kunna visas på film samtidigt) utlägger texten på modersmålet. Men ändå inte nöjd föreslår han att slopa alltsammans och gå hem och lära esperanto. Denna lösning förordas av allt flera, av många ännu på skämt, av flertalet på djupaste allvar.

Det internationella samarbetet är med nuvarande anordning oerhört klumpigt och ger bara papperskontakt eller på sin höjd 'telefonkontakt' i stället för personliga förbindelser, som äro långt viktigare. För att nå sådant måste vi ha ett hjälpmedel, som kan sätta alla i direkt förbindelse med alla. Ett språk som alla kunna lära sig så grundligt, att det blir som ett andra modersmål. Målet bör enligt min mening och kan enligt min erfarenhet sättas mycket högre än som vanligen göres. För närvarande är det ett fåtal ur de missgynnade nationerna, som få tjänstgöra som dessas representanter. Det klagas ideligen, att

dessas inte äro hemma i sina stycken, men de måste sändas ändå, ty de verkligt sakkunniga kunna ju inte några språk. Vi *kunna* ordna det så, att just dessa kunniga inom alla branscher också få bli våra representanter, men då måste vi ha bort från detta orättfärdiga system, att vissa stora länder kunna sända vem som helst, för att de ha språket till skänks, medan vi andra äro inte blott små, utan även handikappade av språkeländet. Och ändå vad ha inte vi små att komma med, när det gäller insatser i världskulturen. Systemet måste bort.

Det är inte utan att jag ser en ljusning i vissa ansträngningar att ge engelskan monopol. Många av oss ha så lätt att finna oss i den rollen, som de stora tilldela oss. Men låt Frankrike, Tyskland, Spanien, Italien m. fl. samlas i de missgynnades led, så dröjer det inte länge förrän bubblan spricker. Jag har visst ingenting emot engelskan. Dess studium har berett mig mycken glädje under många år. Jag vill visst inte förmena någon att studera engelskt språk och kultur. Men här är det fråga om helt andra saker. Här är det fråga om att finna ett medel för internationellt umgänge, som är tillgängligt för vem som helst och som inte otillbörligen utestänger eller gynnar någon vare sig nation eller enskild. Här duger inte engelskan. Kommer aldrig att kunna duga. Här duger endast det enkla, klara, i denna mening neutrala språket esperanto. Jag vet vilka resultat man kan få i engelska. Jag har studerat språket i 36 år och undervisat i det i 30 år privat och i klass, på alla stadier, från första klassen till studentexamen. Undervisningen har berett mig mycket nöje och många missräkningar. Den har lämnat aktningvärda resultat men ändå — — —

Ja, fullt förstod jag inte, hur misslyckat det hela var — ur nyss nämnda synpunkter — förrän jag gjorde bekantskap med esperanto för en fem, sex år sedan. Först teoretiskt. Jag läste en liten konversationsbok. Det såg lite underligt ut: klara enkla ändelser, men orden något mystiska, tagna än från tyskan, än från engelskan, än från franskan, än alldeles okända. Blandningen stötte litet, och jag tyckte nog att det behövde förbättras. Jag betraktade ännu det hela som ett lustigt experiment. Men då kom praktiken. En främling som förirrat sig till Stockholm och med esperantos hjälp skaffat sig anställning och allt som behövdes för att stanna här. Det var ett påtagligt bevis för att språket användes och kunde användas. Nu blev intresset större. Jag skaffade mig litteratur och stridsskrifter för och emot. Jag fann, att språket fungerade utmärkt och att mina förbättringsförslag voro rätt enfaldiga, att det var obegripligt lätt att få ett grepp om hela språket på kort tid. Efter en vecka fanns det icke längre några hemligheter. Ett besök i esperantoklubben, där för tillfället 6 nationer voro representerade, lärde mig, att språket var lätt att förstå, när det talades, både i föredrag och samtal. Det lockade till fortsättning både i teori och praktik. Jag lärde beundra den genialitet, varmed språket undvikit svårigheterna i de nationella språken utan att pruta av på redan och klarheten, och jag fick det praktiska beviset på språkets livsduglighet i världskongressen i Helsingfors 1922.

Det var den fjortonde världskongressen, som esperantisterna samlades till.

Många deltagare hade sålunda varit med om sådana förut men för många andra, särskilt bland finnarna, var det som för mig den första upplevelsen av denna art. Jag vill säga att den var enastående och absolut övertygande. Det var ett fullt levande språk, som flöt från de talandes läppar vid det högtidliga första sammanträdet, där professor Setäläs vetenskapliga föredrag om världsspråksfrågans utveckling, doktor Privats glänsande tal över ämnet esperanto och kulturen och den ungerska skalden Kaloczays hänfödda poetiska hyllning till den finska nationen visade olika sidor av språket. De många hälsningar från representanter för 30 länder visade, hur enhetligt uttalet kunnat hålla sig trots den primitiva undervisningen under språkets barndom. Det var svårt att gissa sig till nation av uttalet, endast bulgarer, danskar, engelsmän och letter hade vissa talvanor, som rörde dem, om de inte voro särskilt språkbegåvade. Redan detta intryck var överväldigande och obegripligt stämningsfullt. Men här talade väl spetsarna inom rörelsen, tänkte jag. Det blir intressant att se fortsättningen.

På arbetssammanträdena skulle behandlas för rörelsen ytterst viktiga frågor. Det gällde dess konstitution, och meningarna hade varit ytterst delade i många år. Så mycket bättre: här kom nu ytterligare överraskningar. För det första den otroliga lätthet, varmed talarna framförde sina synpunkter. Här talade både äldre och yngre, både veteraner i rörelsen och årgamla eller knappt det. För det andra satt man ej i grupper efter länder och resonerade klumpvis och en talade för gruppen, utan det var som ett enda folk med ett gemensamt språk och gemensamt intresse. Och så en överraskning för alla: konstitutionen blev antagen under allmänt jubel. Instängda på båten under färden över Östersjön — en stormig färd — hade representanter för stridiga åsikter enats om en lösning så genial, att den endast behövde framställas för att i princip vinna fullt och helt gillande. Diskussionen kom därför att röra sig om olika detaljer. Ett par av talarna hade särskilt intresserat mig, därför att deras ord haft så stort inflytande i ett par viktiga frågor. Den ene var en ljushårig estlänning knappast 20-årig, den andre en livlig mörk polack knappast äldre, med en flödande talemått. Jag hörde sedan, att den förre studerat esperanto i 2 år, den senare i 3 månader. Det är inte möjligt: det måste vara överdrift. Jo, det befanns vara sant. Men han kunde förut tyska och franska och var polack, vilket bara det förklarar mycket.

Det var inte möjligt, att förbli blott lyssnare i denna samling — mellan sammanträdena blev jag ideligen attackerad av folk från östan och västan, som ville ha reda på än det ena än det andra. Det hakade litet i början, men det ideliga surret av esperanto gjorde, att språket med våld trängde sig på en, och snart blev det jag, som gick till anfall. Mitt stora intresse var att få veta, när, hur och var de olika människorna lärt sig esperanto. Ja, det var mycket olika, men det intressantaste var, att så många lärt sig språket under sista året eller halvåret och ändå kunde så väl uttrycka vad de ville och förstå allt. Vidare att många lärt sig språket på egen hand, per korrespondens eller ur läroböcker, och slutligen att till så övervägande antal särskilt bland finnarna det var

mycket olärda människor, som i esperanto lyckats skaffa sig ett kommunikationsmedel med yttervärlden. Man kan förstå deras oförställda glädje, när de kunde konstatera, hur bra detta medel fungerade.

Ingen må väl undra över, att jag efter sådana erfarenheter började delta i arbetet för esperantos spridning. Jag hyser inte den minsta tvekan om, att vi här funnit en fullgod lösning av språkproblemet. Det återstår endast att visa de tvivlande och okunniga, hur lätt och ledigt esperanto fungerar. Ingen tror det efter de bittra erfarenheterna under studiet av de nationella språken, som man aldrig kan tillfredsställande lära sig, om man inte är tillfredsställd med rätt litet. Och det anföres så många underliga principskäl mot språket: att det inte är levande, att det inte har någon litteratur, att det inte går att uttrycka känslor på det. Till allt detta säger jag endast: kom och se, hur språket fungerar på en kongress, kom till Antwerpen i augusti nästa år, hör och lär. En massa av edra fördomar skall förflyktigas, som dimman för solen. Vad som faktiskt finnes skall man icke förneka möjligheten av, endast glädja sig över och hjälpa till att sprida kännedom om. Sedan kan det dröja längre eller kortare tid, innan den stora allmänheten låter sig övertygas. Ännu står den i Sverige ganska undrande. Det anses inte, som man sade i Finland, skamligt att vara okunnig i denna viktiga fråga. Men rörelsen vinner terräng, särskilt efter kriget ha just de kretsar, som bäst behöva ett enkelt hjälpspråk, mer och mer förstått, att de i esperanto funnit vad de sökt.

Esperantos stora betydelse ur social synpunkt har redan varit föremål för vetenskaplig behandling vid Institut J. J. Rousseau i Genève och skall ytterligare behandlas i en doktorsavhandling vid ett franskt universitet. Denna betydelse kan kort uttryckas så: att esperanto bryter ned sociala skrankor såväl som språkgränser. Medan de nationella språkens grundliga studium måste bli ett privilegium för den bemedlade eller i varje fall för ett fåtal, ligger esperanto öppet för en var. Det behövs inga resor, inga dyrbara böcker, inga utländska lärare. Det tar ingen orimlig tid. Den fattige kan nå samma skicklighet som den rike, lantbon som stadsbon. Energin och anlagen äro de enda utslagsgivande faktorerna.

I esperantolitteraturen finner man en rik källa för sin bildningstörst. Här är samlat något av det bästa, som finnes på alla språk. Icke 25-öres romaner utan världslitteraturens främsta verk, icke bara de gamla klassiska utan böcker av igår från Japan, Kina, Bulgarien och Turkiet. En arbetareesperantist, som följer med sin tid, kan gott ta upp tävlan med vilken bildad person som helst, när det gäller allmän beläsenhet. Ett par exempel. De båda nobelpristagarna Benavente och Reymont, den spanske dramatikern och den polske prosaisten, voro kända för esperantisterna, långt innan de överfördes till svenska, likaså den moderne tjeckiske författaren Capek, och det märkliga dramat Dibbuk, skrivet ursprungligen på jiddisch, som nu översattes för Oscarsteatern, ha vi haft åtminstone ett år på esperanto. Det höjer självkänslan att ha dessa möjligheter, det vidgar horisonten att begagna dem.

En annan sak, som har mer än social betydelse, är den möjlighet till ome-

delbar kontakt med den stora vida världen, som esperantostudierna ge. Hur många är det, som någonsin få annan användning för sina kunskaper i engelska än att läsa någon bok, som man lika bra eller med bättre förståelse kan läsa i svensk översättning. Men för esperantolärjungen är det en naturlig sak, att efter ett par månaders studier börja en vidlyftig brevväxling med folk från jordens fyra hörn. En liten annons i en internationell esperantotidning ger 100-tals svar, om den är förståndigt avfattad. Bland dessa korrespondenter får säkert var och en några vänner för livet. Tänk vad en sådan korrespondens ger vidgad livssyn, vilka möjligheter till självständig uppfattning av saker och förhållanden världen runt: vilka utbyten av fack- och livserfarenheter ha icke på denna väg redan skett och vilka vänskapsband knutits, band, som icke ens krigshatet kunde slita.

Förr eller senare drar en sådan korrespondens med sig en utrikesresa. Då har man en vän, som väntar vid målet, man får allt ordnat för sig, får se mer än hotell och restauranter, får se landets liv på nära håll, hem och vardagsmänniskor. En sådan resa skulle nog inte ha blivit av utan esperanto som förmedlare.

Slutligen få vi icke glömma det inflytande, som esperantostudierna ha för ungdomens allmänna utveckling. De väcka intressen som slumrat, intresse för det egna språket — detta är betygat i de officiella rapporterna från engelska, tyska och andra skolor. Esperantolärjungarna läsa och skriva engelska bättre, heter det, de forma sina satser och välja sina ord med större urskiljning, de grammatiska begreppen bli påtagliga fakta. Det blir reda i tanken och i språket. Det blir också intresse för geografiska studier genom den nyss omtalade brevväxlingen, intresse för andra folks liv och vanor, för deras språk, för deras historia och deras insatser i kulturen. Ungdomens hjärtan öppnas för de vackra tankarna om folkens samarbete och förbrödring, som allena kan föra oss ut ur närvarande dystra förhållanden.

Jag har icke anlagt teoretiska synpunkter på denna fråga, som är till övervägande del praktisk. Jag har sökt meddela mina erfarenheter och skall fortfarande att så göra i fast förvissning, att den enda rationella lösningen av problemet snart skall bli allmänt antagen, modersmålet inom landet, esperanto vid internationellt umgänge.

Därmed vill jag icke förneka nyttan och nöjet av nationalspråkens studium, men jag går så långt, att jag bestämt påstår — även här stöder jag mig på erfarenheten, min egen och många andras — att var och en behöver studera esperanto för att få den rätta synen på de nationella språken. Som ett ypperligt hjälpmedel vill jag rekommendera 'La homa lingvo' av professor Collingson vid universitetet i Liverpool.»

Lektor Gösta Bergman:

»Världsspråket! — Vem har inte någon gång i sitt liv varit inne på det ämnet? Det har ju ständigt varit ett livligt uppskattat stridsäpple vid diskussio-

ner i tidningarnas spalter, i gymnasistföreningarna, efter middagarna, i riksdagen.

Vilken ofantlig vinst för mänskligheten det skulle vara, om alla människor talade ett enda språk såsom före babyloniska förbistringen, är man alltid ense om. Men hur nå det målet?

Under diskussionens lopp visar det sig alltid nödvändigt att på något vis begränsa uppgiften. En ringa eftertanke säger oss, att världsspråket, taget i den vidsträcktaste bemärkelsen, är en utopi. Ty vem skulle väl kunna få negrerna i Sudan, malajerna och kamtschadalerna att lära sig ett språk, som de inte behövde?

Nej, man får lov att nedstämna sina anspråk och begränsa sig till den civiliserade världen.

Men termen världsspråk är fortfarande oklar. Är det att uppfatta som det enda språket i den civiliserade världen eller såsom ett stöd- eller hjälpspråk vid sidan av nationalspråken?

Man kan väl gott säga, att det är uteslutande i denna senare bemärkelse, som världsspråkstanken för närvarande över huvud kan påkalla en allvarligare uppmärksamhet.

Striden står mellan två alternativ, å ena sidan ett konstgjort språk, å andra sidan ett organiskt framvuxet levande nationalspråk.

När d:r Zamenhof under pseudonymen d:r Esperanto år 1887 offentliggjorde sitt geniala konstspråk, så ville han därmed realisera sin dröm att närma folken till varandra genom att skapa dem ett medel att förstå varandra. Esperanto räknar nu en tradition på 40 år, det äger en litteratur på c:a 4,000 tryckta arbeten och har läroböcker och lexika på nästan alla språk. Men hur stor är esperantopubliken? Enligt en rapport rörande esperanto, som Nationernas förbund framlade 1922, ha över hela världen sålts omkring 4 milj. esperantoläroböcker och nära 700,000 vuxna ha genomgått esperantokurser. Medräknas de barn, som fått undervisning i språket, så måste antalet ökas med 100,000. Siffrorna äro approximativa, men utgöra en hållpunkt för beräkning av den nuvarande esperantopubliken.

Siffran 800,000 är synnerligen imponerande och aktningvärd. Den vittnar om ett över hela jordklotet bland intelligent och energiskt folk starkt känt behov att kunna ett främmande språk, och dock ligger det nära till hands att invända, att siffran icke ens täcker befolkningstalet i den lilla estniska staten.

Trots den starkt framträdande idealistiska karaktären av esperantorörelsen synes det ovisst, om esperanto eller över huvud taget ett konstgjort språk kommer att i någon avsevärd grad få betydelse. Ty förutsättningen för språkets framgång är dock framförallt, att det blir infört som obligatoriskt ämne i skolorna. Ett sådant beslut kan uppenbarligen icke genomdrivas i en handvändning. Man måste i de olika staterna vara övertygad om, att esperanto är sista ordet i frågan om konstgjorda språk. Den kommitté av språkvetenskapsmän, som 1907 föreslog ido, var icke av den meningen. Visserligen har ido rönt kritik och betecknats som 'snarare ett steg tillbaka än framåt i förhållande till

esperanto', men kritikerna ha själva framlagt nya språkförslag, nämligen esperantido och occidental, och även om dessa senare icke i väsentligare stycken skilja sig från esperanto, så äro de tecken på, att hjälpspråket ännu icke är utexperimenterat. När det gäller ett språk, vilket likt esperanto skulle spridas över hela den civiliserade världen, så måste man kunna lita på, att det skall stå sig och icke en vacker dag måste se sig överbjudet av ett nytt projekt, det måste med andra ord ha en orubblig auktoritet.

Men vi ha ju de stora nationalspråken, engelskan, tyskan, franskan och spanskan. Ja, då kan man diskutera å ena sidan rent teoretiskt, vilket av dessa språk, som vore tjänligast som hjälpspråk, å andra sidan möjligheten för det samma att bli antaget och slå igenom.

Alla större nationalspråk ha ju den uppenbara fördelen framför konstgjorda, att de redan behärskas av en stor mängd människor. Av de nu nämnda kommer som bekant engelskan i detta hänseende i främsta rummet, men även spanskan intar en framskjuten ställning, då det är det officiella språket i ej mindre än 17 stater i Europa och Amerika. Engelska, inklusive amerikanska, talas som modersmål av minst 155 miljoner människor. Tar man med i beräkningen även de i andra hand engelsk-språkiga, närmar sig siffran 200 miljoner enligt förra året verkställda beräkningar. Detta språk är alltså redan nu i icke ringa mån ett världsspråk. Med engelskan kommer man fram över hela det brittiska imperiet och i Nordamerika samt dessutom bland språkkunnigt folk i många andra länder, icke minst fjärran östern, Japan och Kina. Engelskan är också i vissa hänseenden ett lätt språk. Det tävlar av alla nationalspråk mest med esperanto om en enkel och lätthanterlig formlära. Däremot erbjuder ju ordförrådet svårigheter, men så måste alltid vara förhållandet med ett språk, som skall vara ett smidigt och adekvat uttryck för en mångskiftande kultur och mänskligt själslivs alla sidor. Även vid esperanto är ordförrådet det kinkigaste kapitlet att tillägna sig.

Om man således stannar för att ge engelskan företrädet i lämplighetsfrågan, så inställer sig spørsmålet: hur göra engelskan till världshjälpspråk?

Man kan väl utan vidare komma överens om, att detta icke kan ske genom diktat i någon form t. ex. genom beslut eller rekommendation av Nationernas förbund. Engelskans väg till det universella hjälpspråkets ställning måste, i den mån engelskan kan nå dit, gå genom den fria konkurrensen. Den engelska tanken, the british spirit, den engelska kulturen är det som skall göra't. Englands väg bleve densamma som det gamla Roms, som genom överlägsenheten av sin kultur tvingade folken att tänka och därmed även tala på romarevis.

Jag skulle vilja uttrycka mig så, att vi för närvarande ha flera världshjälpspråk i de stora nationalspråken. De artificiella språken äro fruktansvärt handicappade därigenom, att de sakna nödig auktoritet och därmed också utbredning. Bland de stora kulturspråken går engelskan åtminstone från svensk horisont framåt med stora steg och har på sistone efter världskriget ökat avståndet mellan sig och de närmaste konkurrenterna. Det är därför praktiskt för den enskilde att lära sig engelska. Esperanto kan dö, men engelskan dör

inte i första taget. Kan man esperanto blir man förstadd av kanske en miljon, kan man engelska, blir man förstadd av bortåt 200 miljoner och längre kan man för det närvarande och säkert en lång tid framåt icke komma med lösningen av världsspråksfrågan.

Innan jag slutar, skulle jag vilja tillåta mig uttala några tankar om de europeiska nationalspråkens framtida öden och hur dessa synas mig ha ett visst sammanhang med frågan om ett världsspråk i vidare bemärkelse.

D:r Zamenhof tänkte som så: skaffa oss ett gemensamt språk, så vinna vi en folkens förbrödring. Låt oss nu i stället vända på satsen och säga: *närma folken till varandra, så vinna vi ett gemensamt språk*. Därmed är världsspråksproblemet inställt på lång sikt, och världsspråket finge tänkas som en organisk sammansmältning av de nu talade nationalspråken. Är ett världsspråk i denna mening en ren utopi?

Jag vill inte svara direkt nej på den frågan och tvingas därför att bli en smula utförlig i motiveringen.

Varför tala folken olika språk? I grund och botten därför att de tänka på olika sätt. Varje folk har under århundradena utvecklat sin speciella kultur, och denna speglas i dess språk. Den babylonska förbistring är en följd av folkens spridning över jorden och den därav orsakade isoleringen mellan dem. Språken äro ju stadda i en ständig utveckling, orden förändras med hänsyn till form och betydelse, och en livlig omsättning äger rum inom ordförrådet, i det nya ord bildas eller inlånas och gamla undanskjutas. Ju mera isolerade kulturerna äro från varandra, desto självständigare utveckla de sig. Nedbrytas däremot skrankorna mellan nationerna, så inträder genast ett samspel mellan de språket påverkande krafterna. Se på den svenska importen av ord under tidernas lopp: Vi fingo en stark ström latinska lånord in med kristendomen. Ett i nationens liv så djupt ingripande faktum måste ge en kraftig återspeglning även i dess språk. Under hansans storhetstid och kalmarunionen i slutet av medeltiden snart sagt översvämmades svenskan av plattyska och även danska ord, som varaktigt införlivades med det gamla ordförrådet och nu kännas som renaste svenska. Hur mången tänker på, att i Tegnér's berömda karaktäristik av modersmälet den första versen med de stolta orden:

Ärans och hjältarnas språk, hur ädelt och manligt du rör dig, innehåller åtskilliga plattyska lånord, nämligen ärans, hjältarnas, språk, ädelt och möjligen också manligt? Under 1600- och 1700-talen kom en fransk lånordsström i släptåg med den franska upplysningen och sederna vid Ludvig XIV:s hov, visserligen lämnande folkets breda lager mera oberört, och slutligen stå vi just för närvarande mitt uppe i en engelsk-amerikansk kulturpåverkan, som kanske ännu inte nått sin kulmen. De lånord, som den medför, nå däremot till de bredaste folklager, ty de hänföra sig i det hela till det praktiska vardagslivets område, ej minst kroppsulturens.

De främmande orden bidraga till att internationalisera svenskan. Vid alla tider av livligt kulturbyte ha lånorden ökat. I våra dagar, då kommunikatio-

nerna mellan folken blivit ojämförligt mycket livligare än förr tack vare tekniska uppfinningar, ha folken ryckt varandra närmare, kulturarbetet har blivit i högre grad internationellt. Detta har medfört ett vidgande av den andliga synkretsen, hela åskådningen av tingen har förskjutits, nya föreställningar och begrepp kräva nya namn, och är föreställningen allmäneuropeisk, så blir namnet det gärna också. Vill man folkens närmande och förbrödring, ett verkligt nationernas förbund, så får man ta med på köpet ett mer eller mindre internationellt språk.

Men Rom byggdes inte på en dag. Innan någon mera betydande utjämning kan äga rum mellan nationalspråken, måste en utveckling ha försiggått inom dessa själv. Problemet riksspråk kontra dialekt måste först lösas. Problemets lösning är för övrigt redan i alla länder på väg. Det är ett faktum, som man icke kan sluta ögonen för, att våra svenska dialekter sedan en tid tillbaka äro stadda i utjämning. Liksom den gamla allmogekulturen med dess nedärvda byggnadsstilar, brokiga folkdräkter, uråldriga bruk och sedvänjor, sägner och folktro inför våra ögon försvinner, för att i museerna i bleknade rester en gång påminna oss om en tillryggalagd kulturepok, på samma sätt kommer det sannolikt att gå oss också med folkmålen. De gamla sakerna och föreställningarna ersättas med nya, och med dem komma orden i följe. De gamla bockskinnsbyxorna och jackorna ha ersatts av kostymer av europeiskt snitt. Cheviotkostymen kunde ju ett slag nästan betraktas som svensk nationaldräkt. Ulster, kravatt, slips och manschetter äro nyförvärv både till sak och namn. Sådan är tidens gång och något motstånd har man icke anledning att bjuda, så länge nyheterna äro praktiska och ändamålsenliga. Riksspråket, företrätt av litteraturen, pressen inbegripen, skollärarna, radion, föreläsarna m. m., sträcker ut sina tentaklar och konkurrerar ut det gamla ordförrådet i dialekterna. Aksenten och uttalet över huvud taget är däremot envisare. När äro dialekterna utjämnade? Så raskt lär det inte gå. Fröding skrev i förordet till sina värmländska räggler och paschaser år 1895: 'Om trätti är ä dä ingen i hel Varmlann, som begriper ett ol tå vårat mål.' Det är nu mer än trettio år sedan detta yttrande fälldes, men värmländskan lever ännu, om också delvis utjämnad. Den viktigaste förutsättningen för riksspråkets seger är upphävande av den geografiska och kulturella isoleringen. Hela nationen måste bli delaktig i kulturarbetet och känna sig i första rummet som svenskar, i andra rummet som dalmasar eller skåningar o. s. v.

Förhållandet mellan dialekterna och svenska riksspråket är tydligen i vissa avseenden jämförligt med förhållandet mellan svenskan och de andra nationalspråken. Huvudförutsättning för utjämning mellan dessa senare är sålunda, att kulturarbetet blir internationellt. Vi ha redan slagit in på den vägen, och det internationella ordförrådet i de europeiska nationalspråken är en barometer, som visar intensiteten i detta samarbete. Det är måhända icke för djärvt att tänka sig ett så småningom helt organiskt framväxande europeiskt språk, frukten av många kommande generationers samarbete.»

Rektor Jansson (replik):

»Professor Zachrissons inlägg har helt övertygat mig — att vi mena helt olika saker med världsspråk eller hjälpspråk. *Han* menar ett språk, som man kan *reda* sig med efter att ha studerat det i två år med tre veckotimmar, *sedan* man förut lärt sig tyska och franska. Och med *reda* sig menar han tydligen inte så mycket, då han som exempel på engelskans utbredning nämner, att hela socknar i Sverige tala engelska. Låt oss få namnen på dessa! *Jag* menar däremot ett språk, som man med vanlig folkskolebildning lär sig på 1 à 2 år så flytande, att man kan det lika bra som sitt modersmål. Jag vet många arbetarynglingar, som kan det bättre. De ha isolerade på landsbygden studerat Svenska Esperantoförbundets gratiskurs 6—9—12 månader mitt under sitt vanliga förvärvsarbete, och så kommer de och överraskar med en förmåga att förstå och tala språket, som är underbar.

Engelsmännen le lite överlägset, när vi talar om att vi undervisa engelska 2 år i fortsättningsskolan. Ni måtte vara ena duktiga språkmän, Ni svenskar. Vi använder 8 à 12 år på engelskan och kan den ändå inte.

Det är nog inte stavningen, som vållar den största svårigheten i engelskan. Tvärtom är denna en hjälp att känna igen ord. som man har i sitt eget språk men vilka förvrängts i engelsmannens mun till oigenkännlighet. Vore uttalet så pass redigt som skriften, så kunde man kanske tänka sig engelskan som världsspråk. En ljudenlig stavning vore ingen hjälp även om den kunde tänkas möjlig.

Ordförrådet, framhålles det, är det svåraste i alla språk — och så påstår man att detsamma gäller esperanto. Det är en sanning med ringa räckvidd. Den som påstår det har inte ens börjat studiet av språket. Ty det är just här, som Zamenhofs språk väsentligen skiljer sig från naturspråken och alla de andra konstspråken. Hans snille visade vägen inte endast ur grammatikens ändlösa irrgångar, där den ena regeln svär mot den andra, utan också bort från nationalspråkens snåriga buskskog av godtyckligt hopkomna ordbildningar till den genialt planerade park, där hans geni lever i ordskattens växt. Hur mycket hans uppfinning lättat språklärandet förstår man inte utan att ha prövat på det. En mångspråkig, som lärt sig de europeiska stammarna, har samma känsla inför ett ord i ett nytt språk, vars delar han känner från de andra språken, som esperantisten inför de nya orden i sitt språk. Han kan delarna förut. Begreppet växer fram av sig självt. I de andra språken är ordet en död massa av bokstäver och ljud, som sällan väcka begreppet, som de skola uttrycka.

Det talas om ofullkomliga konstspråk i motsats till fullkomliga (?) naturspråk. Alltså å ena sidan en erkänt genial uppfinning med klar logisk byggnad, å den andra en godtycklig hopkommen röra av ord och fraser från alla håll. Detta kan ju inte vara särskilt prisvärt som tankeöverföringsmedel. Oreda och oregelbundenhet kan ju vara intressant, men inte är det en fördel.

Engelskans utbredning. Lektor Bergmans siffra 200 miljoner för engelsktalande är vederhäftigare än den överdrivna 500 miljoner. Meningen vore alltså: Eftersom 200 miljoner tala engelska dialekter, ska 200 miljoner

romanska folk, 190 miljoner slaver, 400 miljoner kineser för att icke tala om japaner och tyskar och oss andra tvingas att lära sig detta 'synnerligen svåra' språk. Jag citerar bara professorn i engelska i Lund Eilert Ekvall, som varit censor i ett 10-tal år och vet, hur det är. Rättvisare och bättre på allt sätt är, att alla lära ett *annat* språk än sitt eget, ett *lätt* språk. Esperanto är 20 gånger lättare än engelskan, säga engelsmännen i den rapport, som avgavs år 1923 till Engelska föreningen för vetenskapernas främjande. Samtliga kommittémedlemmar förkastade latinet och engelskan jämte övriga nationalspråk och uttalade sig till sist för esperanto (en reservant: professor W. Rippman), 6—8 gånger lättare säga japanerna i sin rapport till N. F.

Den som talar för engelska, förbiser den faktiska rivaliteten mellan språken. Regeringarna kunna finna sig i det närvarande trasslet, men inte i övervalde för ett annat språk. Man får också betänka, att nationalkänslan, stoltheten över det egna språket är större hos andra folk än hos oss. Där mönstras främmande ord ut: danska ord ur norskan, svenska ur finskan, här glädjer man sig åt varje utländsk glosa eller fras, som man snappar upp och stoppar in i ärans och hjältarnas språk.

Allmänhetens opinion svänger allt mer och mer till förmån för esperanto. Vi hörde, att år 1919 50 personer uttalat sig i världsspråksfrågan: 29 för engelska, 20 för andra språk, 1 för esperanto. Redan 4 år senare samlas i Venedig 250 delegater för 209 handelskammare, varumässor, turistföreningar etc. Efter att ha sett hur esperanto fungerade, uttalade sig alla med entusiasm för detta språk. (Jag förs inte ens citera de vackra orden.) Och av flera hundratals inkomna svar var det summa 4, som föredrogo andra språk — ej enbart engelska — och ett tveksamt. Och 2 år senare, 1925 i Paris, uttalade sig 400 delegater efter enahanda erfarenheter enhälligt för esperanto som handels och industriens internationella språk. Där voro bl. a. 10 regeringar representerade, Frankrike, Tyskland, Spanien, Tjeckoslovakien, Ungern, Rumänien, Lettland, Persien, Japan och Kina. Otaliga andra kongresser och internationella förbund ha uttalat sig i samma riktning. Viktigast äro måhända N. F:s rekommendation av språket, varigenom detta blivit jämställt med nationalspråken vid telegrafering, samt Lausannekonferensens beslut — en konferens mellan radiostationerna — att per esperanto sända vissa meddelanden ut över världen.

Särskilt som *radiospråk* för radioändamål är esperanto mycket användbart. I ljudklarhet och lätthet att uppfatta kommer italienskan först men esperanto är god andre. Även här stämmer praktiken rätt illa med teorien: professorerna Brug-Leskien, Meyer och Thomson ha utdömt ett ljudsystem, som visar sig vara utmärkt i radio. Mot dessa fyra, som förkasta språket, kunna ställas tjugu som prisa det som ett mästerverk, och det sådana som *kunna* språket. Här bredvid mig stå just två japanska professorer, som med esperanto fara runt jorden. Den ene sa i går: Först med esperantos hjälp kunna vi japaner nå det inre av västerlandets kultur; förut ha vi endast sett utanverken.

Hur man kan fördöma esperantos ljudsystem och samtidigt tala för engelskans är mig obegripligt. Engelskan innehåller ju precis samma ljud men har dessutom några rätt besvärliga konsonanter och en massa svårbestämda och otydliga vokaler. Därför kommer engelskan nära slutet på skalan, när det gäller lämplighet som radiospråk. Esperanto har redan fått stor användning inom radion. Man sänder börsnyheter och andra nyheter, esperantokurser o. s. v. Över 140 stationer ha använt språket, över 70 ha sänt kurser. Här ha vi också funnit ett medel att snabbt göra språket känt och samtidigt använt i de vidaste kretsar. En radiokurs under en vinter ger lärjungarna förmåga att förstå, läsa och skriva språket. En fortsättningskurs på två halvtimmar per vecka skulle ge talfärdighet.

Samfärdselns allt snabbare ökning fordrar en *snar* lösning av problemet; vi kan inte vänta hundratals år på ett blandspråk, som i bästa fall blir ofantligt mycket sämre än esperanto. Vägen ur svårigheterna är enkel och kort.

Låt folkskolan ge underbyggnaden, två à tre timmars esperanto femte och sjätte skolåret. Låt radion hjälpa till: hjälpa studiecirkelarna, hjälpa de vuxna: syskon och föräldrar. Inom ett par år ha vi i alla fack språkkunniga fackmän. Esperanto blir — det är redan på vissa kongresser — jämnställt tolkspråk med de övriga, det blir snart det enda och målet är nått. Skulle Sverige gå i spetsen vore det ingen skam, tvärtom. Alltså utan längre tvekan. In med esperanto i folkskolan. — Ut över allt landet med radions hjälp.»

Lektor Gösta Bergman (replik):

»Man överdriver lättheten att lära sig esperanto. Grammatiken lär man sig på en timme, heter det. Javäl. Men ordförrådet! Den ärade första inledaren av denna diskussion gör en jämförelse mellan den tid som åtgår för inlärandet av engelska och esperanto. Man måste dock vid en dylik jämförelse betänka, att det engelska ordförrådet är ojämförligt mycket rikare och mera mångskiftande än det esperantistiska. Att ordförrådet i ett språk är stort utgör så långt ifrån ett tecken på att språket är opraktiskt, att det i stället är en garanti för att detta språk är ett smidigt uttryck för den mänskliga tanken. När esperantolitteraturen, som f. n. endast utgör en obetydlig bråkdel av den engelska, vuxit till större mått, så kommer även dess ordförråd att öka och därmed svårigheten att lära esperanto ökas. Det är icke gärna möjligt att jämföra två språk, av vilka det ena är produkten av ett enda polskt språkgeni och det andra resultatet av miljoner hjärnors arbeten i vetenskap, teknik och handel.

Den fråga vi här diskutera, är av ofantlig betydelse, och det är därför angeläget, att var och en tar ställning till densamma efter moget övervägande. Vi som ställa oss skeptiska eller avvisande mot esperanto behöva ju icke därför fränkännas medkänslan med mänskligheten. För att lösa denna fråga behöves ej mindre medkänsla med mänskligheten än även förnuft.

Egentligen äro vi ju alla ense om att vi behöva ett världsspråk. Vad vi ha olika meningar om är, vilket som är mest praktiskt, att låta tiden arbeta engelskan i händer, eventuellt påskynda denna utveckling, eller att forcera fram

ett nytt språk, esperanto. Tiden blir vår domare. Om vi leva om 10 år, ha linjerna säkert klarnat mera och tendensen kommer att vara tydligare. Tillsvidare må vi förbli troende. Huvudsaken är att vi tro på något.»

Borgmästaren Lindhagen (replik):

»Professor Zachrisson och lektor Bergman erkänna oförbehållsamt behovet av ett världsspråk. Detta är första etappen på vägen. Endast en ringa kontingent av mänskligheten har hunnit ens så långt.

Däremot kunna de knappast sägas vara anhängare av ett världsspråk. Därtill fordras vilja att skapa det. Där en vilja finnes, finnes ock en väg. Båda talarna skjuta problemet ifrån sig och hänvisa till den så kallade utvecklingen, om vilken lämnas allenast en del spådomar. I en punkt äro de dock beslutsamma. De avvisa till och med tanken på ett nybildat världsspråk för att i sina tankar odelat falla i armarna på de gamla nationalspråken, krångelspråken, vilka de ock representera i sin lärargärning.

Lektor Bergman, som söker gå till grunden av tingen, råkar här in i en motsägelse. För ett nybildat världsspråks framgång fordras framför allt, säger han med rätta, att det blir infört som obligatoriskt ämne i skolorna. Engelskans upphöjande till världsspråk skulle däremot icke kunna ske genom diktat i någon form utan måste gå genom den fria konkurrensen. Vilken utsikt! Man måste fråga sig, om vi på den vägen hinna någon vart, innan solen slocknar.

De båda talarna begränsa sig vidare företrädesvis till omsorger om Europa. De äro europeer, såsom de flesta av oss. Endast en dunkel, tvehågsen flik av Asien och Afrika skymtar vid deras horisonter. Vi tappa emellertid taget på världsspråket, så länge vi försjunka i föreställningen, att Europa är världen samt att Paris, London och Berlin representera Europa.

De båda talarna röra sig med en liten del av världen även på det sättet, att de, så vitt jag förstår, föra talan huvudsakligen för intellektualisternas värld. De bekymra sig ej alls eller för litet om vad som kan vara överkomligt för de stora massorna. Det kan dock icke bli tal om någon demokrati, förrän världsspråket blivit tillgängligt för alla. Denna sak måste ägnas en mycket allvarlig uppmärksamhet. Bergman snuddar vid ämnet genom att förklara världsspråket obehövt för negererna i Sudan, malajerna och kamschatdalerna. Jag talar här för arbetare, bönder, tjänstemän och folken i sin helhet. Här går gränsen mellan de officiellt inflytelserika samt folket. Behöva exempelvis svenska folkets djupa led icke något världsspråk, såsom en tysk pacifist en gång sade mig? Det är en huvudfråga. Kommer världsspråket väl till de så kallade civiliserade folkens djupa led, kommer det kanske en gång även till de ociviliserade.

Båda talarna voro emellertid ganska onådiga även mot nationalspråken, då de finna, att endast det som är fulast i uttalet och orimligast i stavningen, nämligen engelskan, kan komma ifråga. De avstå sålunda från Karl den tolfte krav, att svenskan måste bli världsspråket. De förbigå spanskan, som är tekniskt ett vida redigare och representativare språk, o. s. v. Bergman sätter dock ett frågetecken för sin mening. Han siar intresseväckande om en självverkande

sammansmältning av alla språk till ett. Denna dröm saknar betydelse för den levande mänskligheten. Här föreligger väl uppenbar konkurrens med solens utlocknande.

Av system för nybildade världsspråk är som sagt esperanto praktiskt taget det enda, som nu kan komma ifråga. Bergman anser, att esperanto tekniskt ännu ej är utexperimenterat; man måste vänta på ett konstspråk, som står sig. Varför då ej vänta på att engelskan, som tekniskt är esperanto så underlägset, också blir bättre utexperimenterat.

Ett nationalspråks från skilda håll erkända politiska omöjligheter söka Bergman och Zachrisson bagatellisera. Bergman deklarerar dock konsekvent, att det är den brittiska tanken, den engelska kulturen, som skall göra det. Vi måste resa oss mot, att den brittiska tanken är något större än andra nationers tankar. Alla ha vi lika mänsklighetens tankar till ledstjärna. Det förefaller snarare, som om de smärre folken voro för tillfället mer kallade att lyfta något av slöjan för desamma.

Bergman upprepar det gamla antagandet, att Zamenhofs språk är 'konstgjort', men nationalspråken 'organiskt framvuxna levande språk'. Nationalspråken äro som sagt nästan stendöda för de flesta, som ej ha dem till modersmål. Såsom riksmål äro de ofta fabricerade av någon enskild eller kommitté från olika munarter. Miljarder skolbaras lidanden och resultatlösa arbeten vitsorda nationalspråkens oorganiserade växt, under det att esperantos lärjungar uppmuntras av dess enkla organiska byggnad.

Den ofantliga tids- och kostnadsbesparingen genom inlärandet av esperanto, — ett fundamentalt krav på ett för alla överkomligt världsspråk — förbigår Bergman. Zachrisson söker försiktigt och svävande ifrågasätta detta ostridiga förhållande.

Engelskans barbariska stavning bagatelliseras Bergman. Zachrisson tar missförhållandet på allvar. Han hänvisar till försök med en viss fonetisk stavning. Lektorerna Kock och Kärre betona i en nyss på Natur och Kulturs förlag utkommen bok om engelska språket, att detta försök lett till fiasko och måste göra det. För övrigt, bibehålles ej i stavningen engelska språkets historiska rötter, förvandlas det till en lumphög.

Båda talarna framhålla, att engelskan talas av mer än 150 miljoner. Varför då ej välja kinesiska, som talas av minst dubbelt så många. Zachrisson åberopar, att engelskan är 'administrativt språk' för 500 miljoner. Ett billigt sätt att fastslå för alltid Indiens egenskap av lydstat och låta Indiens otaliga massor statistiskt tala engelska, vilket de ej kunna och som i varje fall ej är deras språk.

I motsats härtill framhålles, att esperanto talas troligen av blott 7- å 800,000 människor.

Nationalspråken må ha hur många talare som helst. De äro historiskt bundna vid ett visst land. Esperanto är utbredd över större delen av jorden. Med det kan en vanlig människa komma mycket längre än med ett nationalspråk. Världsspråket är en ny sak och en framtidssak. Det väntar på den mellanfolkliga över-

enskommelsen. Det överflyglar då snart alla andra språk i antal kännare av detsamma.

För övrigt äventyrar engelskan på grund av sina krångligheter att uppdelas i två språk, gammal-engelska och amerikanska. De amerikanska och engelska soldaterna på västfronten förstodo ej varandra. Främmande, som lärt sig engelska någorlunda, förstå, när främlingar tala engelska, men i allmänhet ej engelsmän. Kochs och Kärres bok lämnar intressanta upplysningar härom.

Bergman betonar, att de nyskapade världsspråken sakna auktoritet, och Zachrisson säger, att inga regeringar skulle vilja stöda dem. Zachrisson åberopar härvid den av roteman Sandstedt, ivrig anhängare av engelska som världsspråk, år 1919 företagna enquêten bland icke krigförande länder i Europa. Av omkring 250 tillfrågade avgåvos endast fattiga 54 svar. Frågorna voro ställda väsentligen just till de samhällslager, som ännu stå främmande för världsspråksfrågan. Hela 29! uttalade sig för engelskan, de övriga voro starkt splittrade. Av dessa uttalade sig sex för ett nybildat världsspråk. Några privata skandinaver befinna sig bland de tjugonio. Varför ej tillfråga likaväl rektor Janson och mig. I denna enquête, anser Zachrisson, att den allmänna opinionen avspeglar sig tydligt. Det synes mig föga vetenskapligt att stödja sig på en så totalt betydelselös utredning.

Alla stora tankar ha vid sitt första framträde saknat auktoritet. Allra minst ha de stötts av några regeringar. Inga stekta sparvar ha flugit i munnen på dem. Över Zachrissons och Bergmans inlägg svävar, såvitt jag förstår, något av röken från de gamla kättarbålen.

Jag säger därför än en gång: Förtryckta språk i alla länder, förenen eder!»

Professor Zachrisson (replik):

»Jag har med stort intresse lyssnat till de olika inläggen i frågan ej minst till borgmästare Lindhagens av levande inre övertygelse burna anförande till förmån för esperanto. Hur högt jag än sätter det i formellt hänseende, inställer sig likvisst vid närmare skärskådande den eftertankens kränka blekhet, som ibland följer på beslutsamhetens friska färg. *Tron* på en idéns livsduglighet är ej liktydig med *seger* för denna idé, och det kan inträffa, att den som bevisar allt för mycket, i själva verket har *ingenting* bevisat.

I mitt inledningsföredrag har jag redan uppvisat det ohållbara i påståendet, att gynnandet av en viss nations *språk* skulle medföra herravälde över andra nationer. Före världskriget drevo många tyskar den satsen, att de måste lära sig engelska för att kunna bättre besegra England.

Jag har svårt att förstå vad borgmästare Lindhagen menar med det olidliga förtryck, som utövas mot de mindre nationernas språk. Även om tyskar, fransmän och engelsmän ej ha anledning att tala t. ex. holländska eller skandinaviska språk, hysa de säkert den största aktning och respekt för dessa språk i kraft av de andliga värden de representera och tveka ej att tillerkänna även dem den *riktiga benämningen kulturspråk*. I N. F. hållas nu alla anföranden på engelska och franska och oavsett om esperanto äger den nyansrikedom, som är

erforderlig för ett diplomatspråk, vad vore vunnet om alla medlemmarna tvingades att uttrycka sig på ett konstgjort språk, som ej är någons modersmål?

Påståendet att esperanto är 8 à 20 gånger lättare att lära än engelska är en överdrift. Låt oss taga ett belysande exempel. Vänligen bifoga räkningen och mottag min förbindliga hälsning heter på esperanto: *Bonvolu addoni la fakturon kaj akcepti miaj sincerajn salutojn*, på engelska *Kindly enclose the invoice and accept my sincere salutations*. Det är ju nästan detsamma säger en vanlig människa. Ja, men det tar 8 gånger längre tid att lära på engelska än på esperanto, säger esperantisten. Om vår skolundervisning i engelska ej alltid leder till någon större talfärdighet, beror detta därpå, att enligt examensbestämmelserna undervisningen å lågstadiet måste inriktas på grammatik och skrivning, å högstadiet på litteraturläsning på bekostnad av den muntliga meddelelsen. En radikal omläggning av undervisningen i praktisk riktning, särskilt på högstadiet, skulle ge vida bättre resultat.

Borgmästare L. och rektor Janson förbigå med tystnad den nedgörande kritik, som vederhäftiga språkmän riktat mot esperanto, vilket innehåller talrika ljud, t. ex. *kn, tx, dz* o. s. v., som ej förefinnas i alla de tre stora kulturspråken. Esperanto statar också med onödiga kasus och böjningsformer, t. ex. ackusativen, tyskarnas plågoris (och den endast i engelska förekommande progressiva formen *I am working*). För en engelsman utsuddas lätt skillnaden mellan *mi vendos, mi vendas, mi vendus*, jag säljer, jag skall sälja, jag skulle sälja, och hur går det då med handel och köpenskap?

Det är medvetandet om dylika brister, som vållar den stora oenigheten inom konstspråkens egna leder. *En* vill ha esperanto, en annan ido, en tredje mundialspråket o. s. v. Det enda man är enig om är tvångsföreställningen, att inget levande språk duger till världsspråk, ja man t. o. m. låta påskina, att världslitteraturens mästerverk inpressade i den Zamenhofska tvångströjan, d. v. s. i översättning till esperanto, göra sig lika bra eller bättre än i originalets omedelbara friskhet, d. v. s. att kristidsprodukter äro bättre än den fullgoda varan, att kaffe på rostade ärter är mera välsmakande än den härligaste mocka, lingonblad ljuvligare än théblad. Vilket mästerstycke i illusionens konst!

Av frukten känner man trädet, heter det. Om esperanto är så utomordentligt ägnat att bli världshjälpsspråk, hur kommer det sig då, att det trots den oerhörda propaganda, som bedrivits, gjorts så relativt små framsteg under sin fyrtioåriga tillvaro? Orsaken är, att ett konstspråk ej har den stora allmänhetens förtroende. Man vet alltför väl, att hela världen står öppen för den som lärt engelska, varemot esperanto är gångbart endast bland den egna sektens till något miljontal uppgående medlemmar. Detta motsatsförhållande kan ej ändras, så vitt ej de många engelsktalande länderna påbjuda allmän skolundervisning i esperanto. Att en dylik åtgärd (att införa esperanto i alla engelska skolor) rekommenderats av några idealistiska eller socialistiska sammanslutningar i England, har ingen som helst praktisk betydelse. I den feberheta konkurrensen mellan pundets och dollarns land gäller ordspråket: Tid är pengar, och ingen engelsman i ansvarskännande ställning skulle våga ge sitt understöd åt ett lagförslag, som skulle ytterligare betunga den ända till bristgränsen

belastade engelska budgeten. Redan nu betalar en engelsman 20 % av sina inkomster i skatt till staten, och det är tyvärr ett allbekant faktum, att de oerhörda utgifterna i anledning av den nyligen genomförda stora engelska skolreformen äro den mest impopulära posten i hela den engelska budgeten.

Erfarenheten och sakkunskapen äro de tvenne klippor, den Seylla och den Charybdis, på vilka konstspråkstanken strandar. Detta är anledningen till att som borgmästare Lindhagen själv påpekat saken ej haft någon framgång i den svenska riksdagen eller i ledande interparlamentariska kretsar. Detta var anledningen till att i den förut omtalade enquêten, där sakkunskapen hade tillfälle att säga sitt tungt vägande ord, engelskan som världsspråk samlade 32 röster, under det esperanto fick nöja sig med en enda. Det duger ej att stifta lagar, som ej ha något fäste i det allmänna folkmedvetandet.

Ett envist fasthållande vid ett konstspråk är stillaständets och nederlagets väg. Att kläda det engelska språket i en ny och tidsenlig ortografisk dräkt, att förflytta det från öarna kring Europa till Europa självt, att göra det till hela världens gemensamma egendom för att tjäna fredens och folkvälfärdens syften, det är framgångens och segrans väg.»

Vad stort sker sker tyst. Medan världens styrelser under buller och bång, från höger till vänster förgäves söka vinna en avslutning på Babels torn genom militarism, intressekamp, blodsutgjutelse och i lyckligaste fall magra kompromisser är det nu som alltid folkens självbevaringsdrift, myrornas arbetsflit som rädda oss.

Ett sådant räddningsarbete sysselsatte den nyss avslutade internationella esperantokongressen i Danzig och Warschau. Dylika sammanträffanden av människor med olika modersmål äga rum årligen sedan 1905. De förläggas i skilda trakter och samla då givetvis den största kontingenten från angränsande länder. Till dessa sluta sig smärre delegationer från fjärran belägna delar av världen. Det största deltagandet var år 1923 vid kongressen i Nürnberg, vilken räknade över 4,000 deltagare. I år var mötet förlagt till Danzig och pågick där en vecka samt avslutades under ett par dagars vistelse i Warschau. Detta möte räknade över 900 deltagare, representerande 35 olika språk. Alla samhällsklasser voro representerade, men såsom alltid i rörelser som kämpa för det oundgängliga voro de missgynnade befolkningslagren nog i majoritet.

Som vanligt hade regeringarna inbjudits. Vid detta tillfälle sände Tyskland, Spanien, Holland, Polen, Österrike, Norge, Finland och Folkförbundet representanter. Röda korset, som alltid varit företrätt, uteblev denna gång, därför att dess vanliga ombud nyss avlidit.

Svenska regeringen hade avböjt deltagandet. Sedan har den emellertid av förekommen anledning velat ådagalägga sitt intresse för saken genom att bevilja mig ett bidrag till kostnaderna för övervarandet av kongressen, till vilken jag blivit av Esperantoförbundets styrelse i Genève inbjuden såsom kongressens gäst. Detta betecknar således ett framsteg i svenska statsmaktens bevägenhet för saken. Vid innevarande års kongress i Amsterdam, som väntas an-

Internationella esperantokongressen i Danzig—Warschau sommaren 1927.

taga stora proportioner, kan det således kanske motses, att även svenska regeringen låter representera sig. Det uppgavs av finska regeringens representant vid kongressen, att finska utrikesministern i anledning av inbjudning till den nästföregående kongressen begärt råd från svenska regeringen, huruvida man borde avböja inbjudningen. Rådet blev, att man ej borde mottaga den och i följd därav svarade även finska regeringen nekande. Beträffande kongressen i Danzig—Warschau hade man icke velat upprepa detta förfaringsätt, utan med hänsyn till sakens vikt utan omgång beslutat deltaga i kongressen.

Öppningseremonien i Danzig ägde rum i en stor sal. Det glansfullt upplysta rummet jämte läktare fylldes helt av en strålande glad, förväntansfull publik. Det var ju också ett makalöst broderskap som möttes i samförstånd kring ett enda språk. Det låg något av framtidens vingslag över församlingen, som jag aldrig förnummit vid någon annan kongress. En utsökt musikkår spelade. Tonerna svävade över oss i dur såsom fanfarer, bebådande en ny värld. En rad av talare från de olika språkfamiljerna framförde i korta, applåderade anföranden sina hälsningar och tankar.

Världsspråkskongressernas dagordningar äro något för sig. De äro omväxlande och praktiska. Huvudsyftet är givetvis att sammanföra de skilda språkfamiljerna till en enda språkfamilj i växlande situationer. Vetenskapliga föreläsningar och plenarsammanträden ägde rum i Danzigs storslagna tekniska högskola. De skilda yrkesklasserna bland kongressdeltagarna höllo separatsammanträden för att dryfta sina fackfrågor och överväga esperantos spridande inom organisationerna. Flera svenska järnvägsmän deltog sålunda i de sammankomster, som kongressens järnvägsmän från olika länder höllo. Samlivet uppmuntrades även genom gemensamma måltider, utflykter m. m.

Kongressens medlemmar uppträdde i vardagsdräkten även vid högtidligare tillfällen. Interparlamentariska unionens obligatoriska frackar voro på ett välgörande sätt bannlysta. Esperantokongressernas manliga dräktfråga vid högtider är en gång för alla löst genom ett råd allenast att bära »mörk dräkt».

En presentation av några personligheter kan vara på sin plats. Främst märktes kongressens ordförande, doktor Edmond Privat, schweizare, bosatt i Genève. Han är tillika president för esperantorörelsens internationella centralkommitté med säte i nämnda stad. Såsom femtonårig skolyngling vandrade han till fots över alperna för att få deltaga i den första esperantokongressen. Där väckte han uppmärksamhet genom sina inlägg. Han förmådde kongressen att förlägga sitt nästa möte till Genève, där organisationen av detta möte leddes av den unge entusiasten. Han är en av esperantos främsta vältalare och behärskar språket på ett utomordentligt sätt. Det var sannerligen icke något »internationellt hjälpspråk» som han och andra esperantister talade, utan ett levande språk, mäktigt att uttrycka alla mänskliga tankar under olika situationer. Vid hans sida sitter generalsekreteraren Robert Kreuz, likaledes bosatt i Genève. Han var som fisk i vattnet, ombestyrd allt och förde ofta kongressens talan.

En förgrundsfigur på ett särskilt sätt var den katolske prästen Andreo Che från Rumänien. Man tillskrev honom största förtjänsten av kongressens orga-

nisation. Han talade aldrig offentligt, var anspråkslös och tillbakadragen, men verkade ändå såsom den tysta kraften. Det var en sympatisk, av alla avhållen person. Han är en apostel för världsspråkstanken och pionierar i olika länder för densamma.

I ryska sovjetrepubliken finnes en stark esperantoorganisation. Dess generalsekreterare, Ernest Drezen från Moskva, en yngre, kraftig man, var närvarande vid kongressen. Han betonade vid öppnandet att han deltog endast såsom privatperson. De »borgerliga», menade han, komma aldrig att genomföra något världsspråk, utan detta var endast arbetarna förbehållet. Såsom bevis härför åberopade han, att i Sverige hade arbetarnas esperantoorganisation dubbelt så många medlemmar som den allmänna esperantoföreningen.

Jag omtalade, att Lenin år 1918 på min uppfordran till honom att verka för ett världsspråk frågat, varför det skulle vara allenast *ett* sådant; vi ha ju redan tre världsspråk, och ryskan blir det fjärde, sade han. Drezen ryckte blott på axlarna och försäkrade att numera gynnades saken även officiellt. Det bästa vittnesbördet därom var, att sovjetrepubliken på sina frimärken hitintills återgivit endast fyra porträtt, nämligen av Lenin, två vetenskapsmän samt Zamenhof, esperantos skapare. Vi äro lyckligtvis icke bundna av föråldrade traditioner, sade han.

Även det officiella Danzig gynnade kongressen på olika sätt. Alla som buro kongressmärket, den femuddiga esperantostjärnan, symboliserande de fem världsdelarna, hade fria resor på spårvagnarna. Polska ministern utfärdade generella, polska pass gratis åt deltagarna.

Republiken Danzigs president, Sahn, hade inbjudit ett antal kongressdeltagare en morgonstund till sitt ämbetsrum för att hälsa kongressen. Svenskarna företrädde där av redaktör Paul Nylén, den svenska esperantorörelsens nestor och självskrivna talesman för svenskarna, uppgående till inemot ett trettiotal. Även jag var inbjuden och kunde således konstatera presidentens välvilja och uttalade förhoppningar att vi skulle vinna vårt mål.

Danzigs senat inbjöd ett avsevärt antal kongressmedlemmar till en »Be-grüssungsabend» i det berömda Artushof, de gamla hansapatriciernas samlingsplats och även fortfarande stadens börs. Där serverades vid sittande bord en förnuftig måltid, bestående av öl, selters, lemonad och påbredda smörgåsar. Tal höllos, och republikens president upprepade sin förhoppning, att världsspråkstanken måtte slå igenom. Folkförbundets »Höga Kommissarie», holländaren d:r Y. van Hamel, höll en trädgårdsfest för en del inbjudna. Även denna överhet uttalade samma förväntan som stadens president. Folkförbundets kommissarie är skiljedomare mellan Danzig och Polen.

Kongressen hade utom sin allmänna tillika en speciell uppgift. Den skulle fira esperantos 40-årsjubileum och hylla ögonläkaren Lazaro Ludoviko Zamenhof, som tillbragt sitt liv i dessa trakter av världen. Förhandlingarna upptogo därför många hyllningar. Staden Zoppot på republikens område, tillika en mon-dän internationell badort, skänkte en plats och en gata namnet Esperanto. En minnesek planterades på platsen, och kongressens medlemmar bidrogo med jord

från sina hemland. Jag avbördade mitt bidrag med orden: Sueda tero el mia gardeno.

D:r Zamenhof hade sin verksamaste tid i Warschau. Han bodde i judarnas stadsdel, Getto. Där fick han ständigt bevittna de stridigheter, som utspunno sig mellan polacker, ryssar, tyskar och hebreer på grund av att de talade olika språk. Han hade genomlidit språkförbistringens inferno och ägnade sig därför åt sitt livsverk. Han ligger begravnen på judiska kyrkogården i Warschau. Omkring trehundra kongressdeltagare följde med till den polska huvudstaden och ärade honom vid graven.

Även det officiella Warschau hyllade kongressen. Dess högsta myndigheter hälsade oss vid tre tillfällen, spårvagnar ställdes till förfogande, och kongressen avslutades i det ståtliga rådhuset.

De som tala esperanto utgöra ännu blott en droppe i det stora folkhavet. Men denna droppe är mäktigare än alla de andra. Den innesluter nämligen en oemotståndlig idé, som kommer att urholka klippan. Esperantisterna ha redan nu organiserat ett broderskap över hela världen. Den som talar esperanto kan resa överallt, därför att han blir omhändertagen och förstådd av esperantister. På denna väg kan mänskligheten befrias från språkgränsernas ofärd på en kort tid, om blott styrelserna ville det. Målet måste vara världsspråkets officiella erkännande och dess inlärande i alla världens skolor. Kongressen beslutade på mitt förslag vädja till alla regeringar och parlament att verka för esperantos upphöjande till världsspråk genom internationell överenskommelse.

Det vilade över kongressen en särskild förnimmelse, att den japanska delegationen var den fasta punkten kring vilken förhoppningarna spelade. Delegationen bestod av tre professorer, en ingenjör, en journalist och hustrun till en av professorerna. De stilla, anspråkslösa japanerna med den fasta viljan spelade omedvetet en ledande roll. Vid öppnandet förkunnade deras talesman att de europeiska språken voro en outhärdlig börda för Asien. Han tillade att när esperanto blivit genomfört i hela Japan, då först började Japans internationella liv. Det blir kanske från Östern, som denna stora frigörelse skall komma även över Västern.

Det låg också en annan trollmakt över denna kongress. Den fick en särskild betydelse mot bakgrunden av språkstriden mellan tyskar och polacker, av den väldiga kampen på djupet om Danzig. Kongressen var en levande uppvisning av klasskillnaders upphävande och andarnas förbrödring genom ett för alla överkomligt världsspråk.

Situationen i Danzig förtätades i mitt medvetande under den aftonbjudning som fristatens senat, såsom redan omnämnts, höll i Artushof. Den framfarna tiden med sitt färgspel av samfärdsel och örlog blickade ned på oss från de hopade minnesmärkena från den gamla hansastadens öden och äventyr. Fristatens tyska president imponerade med sitt stränga ansikte och de bekymrade vecken i pannan. Några polacker föreföllo något betänksamma. En och annan rikstysk visade ett allvarligt ansikte.

Till sist reste sig en son av fjärran östern, professorn i rättsmedicin vid medicinska fakulteten i Nagasaki, d:r Hazima Asada. Han vinkade åt sin hustru, som satt längre bort, att följa hans exempel. Hon stod där i sin nationaldräkt med hopknäppta händer och nedböjt huvud som en orörlig bildstod, medan mannen talade om världsdelarnas förbrödring genom ett samfällt tungomål. Hon stod där, den unga, vackra japanskan, såsom en halvt utsprucken blomma, såsom en viskning av fredsröster, såsom en bönhörelse, såsom ett löfte från en främmande värld. Jag slöt ögonen och såg i en hägring på andra sidan havet ett annat gammalt land. Stockholms trolska skärgård avtecknade sig för mig såsom en karta, och i dess öppnade famn mot havet stod fortfarande, liksom i gamla tider, det stolta namnet Danziger-Gatt. Den famnen skall icke såsom nu för tiden öppna sig tämligen förgäves, när en gång folken kunna förstå varandra och samfärdseln ej spärras av språkgränserna.

Den ovan redan presenterade pastor *Andreo Che* från Siebenbürgen i Rumänien utövar för närvarande en omfattande upplysningsverksamhet i Sverige för världsspråkstanken och esperanto såsom dess bärare. Han kom hit den 23 oktober förra året och ämnar uppehålla sig här omkring ett halvt år. Hans biskop, greve Carl Gustav Majlath, själv en stor fredsvän, har givit honom tjänstledighet för ändamålet. *Che* talar språket glänsande.

Andreo Ches svenska upplysnings-turné för världsspråket esperanto.

På min begäran har *Che* lämnat följande översikt över sina erfarenheter i Sverige. Han hade hitintills besökt 36 platser och skulle efter ett längre uppehåll i huvudstaden sedermera på inbjudan resa till Ådalen i Ångermanland och sannolikt Boden med flera platser. På varje plats, som hitintills besökts, hade han sammanträffat med en grupp esperantister, så att han under de förflutna tre månaderna icke alls behövt beklaga sig över bristen på kunskap i svenskan. De esperantister han träffat tillhörde alla samhällsklasser men i synnerhet voro de lärare, järnvägstjänstemän och arbetare. Överallt höll han offentliga föredrag, vilka utan förberedelse översattes ofta av arbetare. Med alla kunde han tala om allt möjligt mellan himmel och jord utan minsta svårighet. Han blev till och med god vän med dem och lärde sig grundligt känna svenskarnas liv och tänkesätt, då han som gäst hade tillfälle att intimt umgås med många olika slags människor. Han iakttog med glädje, att arbetare hade i sitt esperantobibliotek pärlor ur europeiska litteraturen, som ännu ej översatts till svenska, t. ex. ur den bulgariska, kroatiska och ungerska litteraturen. Han såg, att esperantisterna hade vidsträckta brevförbindelser med meningsfränder i andra länder, och av denna brevväxling hade de utvecklat sin världskänedom, spridde kännedom om sitt eget land ute i världen och bidro sålunda till den andliga avrustningen. De hade också fått värdefulla upplysningar, som berörde deras eget yrke. Hans resa hade möjliggjorts genom stortad offervillighet från esperantisternas sida till största delen arbetare. Han hade bott gratis i deras hem, tillsammans omkring hundra hem. För att det icke skulle bli för tungt för en, hade de omväxlat sins emellan, så att han intagit sina måltider hos en och bott hos en annan. För *Ches* resor och lokal-

hyra hade de sammanskjutit medel, varemot han ej fordrat något arvode för sitt besvär.

Tillika meddelade Che några data om världsspråket esperantos landvinningar, varav några lösryckta exempel må här citeras. Inom Balkanstaterna hade nu börjats ett uppbyggnadsarbete efter kriget. Även språkfrågan var särskilt för dessa länder en stor aktualitet. Allmänna opinionen vore mycket gynnsamt stämd mot esperanto, och ofta innehöllo tidningarna ledare om dess stora betydelse. Överallt träffade man esperantister. Balkanfolken behövde högeligen ett världsspråk, och de voro uttröttade på de stora nationalitetsspråkens försök att tränga sig in. De föredrogo det neutrala esperanto.

Che hade berest i sin mission Rumänien, Ungern, Bulgarien, Jugoslavien, Italien, Tjeckoslovakiet, Österrike, Polen, Tyskland, Frankrike, Schweiz, Belgien, England, Skottland och nu Sverige, varifrån han ock gjort en utflykt till Oslo. Hans syfte hade därmed varit, utom att väcka intresse för saken och meddela undervisning, likaledes att sammanföra esperantoorganisationerna till samarbete.

Ytterligare några data ur Ches erfarenheter må anföras. I Sachsen finnas omkring 600 organiserade lärare i esperanto. I flera städer såsom Wien, Leipzig, Gratz och Linz hållas kurser i esperanto för polismän, vilka ock bära band om armen, utvisande att de äro kunniga i språket. Jugoslaviska järnvägsstyrelsen har beslutat att i vagnar till snälltågen anslå tillkännagivandena på esperanto. Vid universitetet i Genève finnes en nyinrättad extra ordinarie professur i esperanto. Förra året hölls i Prag en esperantokongress under presidium av landets utrikesminister Benes och protektorat av dess president Masaryk. Innevarande år hållas tre internationella kongresser med esperanto som enda tal-språk. I Magdeburg inrättades av staden för tre år sedan frivillig undervisning i esperanto, och därtill anmälde sig omkring 4,000 deltagare under ledning av 63 lärare. I Japan och även Kina har uppstått en reaktion mot undervisning i engelska. Under ledning av professor Sasasaki anställdes år 1927 en enquête bland 4,000 professorer och lärare, och av dessa önskade en procent bibehållandet av samma undervisning som nu. 75 procent förordade en minskning av undervisningen, och 24 procent ville borttaga all undervisning i engelska. I Tyskland, Österrike och Tjeckoslovakiet finnas statliga examenskommissioner för lärare i esperanto.

Pastor Che slutade med att åberopa en intervju den 21 januari i år, som en ungersk tidningsman haft med Frankrikes president Gaston Doumergue. »Den bästa metoden», sade presidenten, »för att undanröja oenighet och ovänskap mellan nationerna är att skapa ett nät av sympati, sammanbinda människorna med tusen trådar av intellektuell- och känslologemenskap. Nu är en gynnsam tid». Che höll före, att världsspråksrörelsen var särskilt lagd för en sådan uppgift. Den skullé mer än något annat kunna åstadkomma en andlig revolution.

Vi finna av den ovannämnda skildringen, att Che företagit i Sverige en upptäcktsresa på ett av svenskarna själva eller åtminstone svenskarnas lärda,

förnäma och styrande obekant område lika okänt för dem som Asiens öknar. Hur skall man nu bära sig åt att hjälpa och vinna erkännanden för detta gripande svenska arbete i det lilla, som i undanskymda vinklar och vrår söker skaffa den upplysning och den möjlighet till utflykter i den vida världen, som de svenska styrelserna och några privilegierade kännare av engelska, franska och tyska förvägra sitt folk. Jag har träffat på höjderna en mnägd personer, som uttalat den största förvåning över att det finnes en enda svensk arbetare, som förstår och talar esperanto, och att på språket kan uttryckas annat än några stammande ljud för något primitivt tal om väder och vind med mera dylikt.

I Sverige är det de enskilda esperantoföreningarna och världsspråksfrämjarna, som hålla idén vid makt och utveckla den. Det är hängivenheten för en sak, som skapar möjligheterna, och Ches ovan nämnda erfarenheter ha ådagalagt, att denna hängivenhet är utbredd över Sveriges bygder och verkar i det tysta. De senare åren har esperantorörelsen i Sverige utvecklat sig starkt. Exempelvis ha i svenska esperantoförbundets korrespondenskurser under de senaste tre åren deltagit över 5,000 personer. Arbetarnas bildningsförbunds studiecirklar ha beträffande kurser i esperanto och engelska utvecklat sig på följande sätt:

Dessa kursers tillväxt i jämförelse med kurser i engelska språket belyses av följande tabell:

År	Esperanto- kurser (Antal)	Engelska kurser (Antal)
1924	22	104
1925	34	119
1926	37	137
1927	65	128
1928	120 (cirka)	120 (cirka)

Undervisning i skolorna, som förekommer i så stor utsträckning utomlands, äger i Sverige mig veterligen rum endast i den privata Beskowska elementarskolan för gossar. Skolans rektor Janson har där med omtanke och energi infört undervisning i esperanto såsom ett led i skolschemat. Deltagandet är visserligen frivilligt, men ungefär hälften av eleverna anmäla sig därtill. Slutexamina med betygsättning verkställas av esperantoförbundets examenskommission. Vid Mälarhöjdens folkskola undervisas med inspektors tillåtelse esperanto inom timplanen en timme i veckan för att utröna, om icke med dess hjälp kan vinnas en fastare grammatisk kunskap i svenska språket. Läraren är mycket nöjd med resultatet.

Det kan emellertid nu vara på tiden att börja ställa anspråk på något officiellt stöd för denna folkrörelse, såsom äger rum mångenstädes i främmande länder. Närmast ligger då till hands att införa undervisning åtminstone i en del skolor för att vinna erfarenhet och på samma gång liva intresset. I sammanhang därmed bör ock ordnas lärarutbildning, vilken anses kunna mest övertagas genom enskilt initiativ, blott en auktoriserad examen anordnas. Under-

visningskurser och upplysning böra ock annorledes moraliskt stödjas av det allmänna.

På grund av vad sålunda anförts och under åberopande av den ytterligare utredning, som senast framförts i motionerna i första kammaren nr 222 år 1926 och nr 197 år 1927 hemställas,

att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till

1) en internationell överläggning om genomförandet vid sidan av modersmålen av ett världsspråk, som inläres i alla världens skolor;

2) ett övervägande av frågan att såsom detta språk antaga esperanto, som är ett levande, inom de flesta länder talat, lättlärt och logiskt världsspråk;

3) undersökning av officiella åtgärder för att stödja den svenska världsspråksrörelsen genom esperantos införande på försök i vissa skolor åtminstone som frivilligt läroämne, medverkan till utbildning av lärare i språket med mera dylikt.

Stockholm den 31 januari 1928.

Carl Lindhagen.

INNEHÅLL.

	Sid.
Påminnelser	1
Radiodiskussionen den 11 september 1927	1
Gösta Bergman.....	13, 20
Janson	9, 18
Lindhagen	2, 21
Zachrisson	6, 23
Internationella esperantokongressen i Danzig—Warschau sommaren 1927	25
Pastor Andreo Che's svenska upplysningsturné	29
Läget i Sverige	30